

УДК 8 (Укр.)

Назаревич Л.Т., кандидат філологічних наук, доцент.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

МИСТЕЦЬКИЙ ДОРОБОК ЯКОВА СТРУХМАНЧУКА

L. Nazarewicz, Ph.D, docent.

ART DEVELOPMENTS JACOB STRUHMANSCHUKA

Тридцять років ХХ століття стали драматичними для тисяч інакодумців, яким судилося потрапити під колеса тоталітарної машини і на десятиліття під тавром «ворогів народу» випасти із плину історії. Проте доля розпорядилася по-іншому: до нас вернулися імена тих, хто своїми здобутками залишив добрий слід у історії. Кожна епоха має своїх героїв, геніїв, титанів думки і слова. Ставимо перед собою завдання донести інформацію про тих творців нової епохи, які формували культуру на тлі глобальних потрясінь.

Мова піде про уродженця с. Росоховатець Козівського району Тернопільської області, графіка, художника-портретиста, карикатуриста, шаржиста, політичного сатирика, ілюстратора, літературного критика, публіциста, вчителя малювання, лектора, громадського діяча Якова Михайловича Струхманчука. Творча діяльність Якова Струхманчука припала на один із найбуремніших віків (від 1909 р. до 1937 р.). Дві російські революції, Перша світова війна, перебування в лавах УСС, УГА, ЧУГА, приналежність до літературної організації «Західна Україна», розпад колоніальної системи, виникнення тоталітарних режимів, зростання темпів світової торгівлі, поширення освіти, розвиток мистецтва, фотографії, друку — все це формувало молодого митця і спонукало його, як і багатьох інших, до пошуку нових естетичних принципів, напрямів, методів.

Освітній шлях митця був доволі стрімким, талановитий юнак ніколи не зупинявся на досягнутому, був надзвичайно активним і спраглим знань: початкова школа — Бережанська гімназія — Львівська державна гімназія — Краківська Академія красних мистецтв — Паризька Академія мистецтв — центри, де він поступово викристалізовувався як непересічна постать, добре знана на теренах західної України та за її межами.

Вважаємо, що перебування за межами України загострювало відчуття туги за Батьківщиною і близькими друзями, що й стало поштовхом до написання портретів, виконаних технікою пастелі, дружніх шаржів, ілюстрацій до другого видання «Історії України» Миколи Аркаса («Павлюк розсилає універсали», «Дорошенко приймає турецьких послів», «Облога Буші», де зображено жінку сотника Зависного, що висаджує в повітря замок, аби він не дістався полякам), твору Осипа Маковоя «Ревун», де висміяно фарисейство та обман «ревунів», які приходять до влади, книжки Михайла Козоріса «Дві сили» та низки статей і карикатур у краківських та українських журналах і газетах.

Яків Струхманчук мав неабиякий дар слова. Переконатися в цьому зможемо, коли ознайомимося із його статтю «Малярський та музичний елемент у Д. Загула». Аналізована праця розкрила Струхманчука як ерудита, що обізнаний із новітніми напрямками та стилями у мистецтві, теоретичними аспектами в літературі, світовою та українською словесністю (творами А. Міцкевича, Ю. Словацького, М. Лермантова, І. Буніна, О. Блока, Альфреда де Мюссе, Альфонса де Ламартіна, Е. Гофмана, М. Метерлінка, Г. Гейне, М. Зерова, П. Тичини, М. Рильського та ін.). Проте Яків Михайлович залишався художником навіть тоді, коли рецензував поетичні тексти. Із перших рядків упізнаємо маляра-професіонала, що любить поезію та відшукує у ній те, до чого лежить його душа. Митцю вдалося проаналізувати засоби, прийоми і техніку художнього вираження музичного та малярського компонентів та їхнє втілення у поетичних текстах. Він на матеріалі літературних творів акцентував на прийомах колористичної та світлової організації, реалізації особливостей живописного та музичного жанрів у поезії, прийомах зміни ритму і темпу.

Цікаво проаналізувати й низку карикатур, зокрема на М. Грушевського, М. Козоріса, Д. Рудика, М. Кічуру. Зокрема, Струхманчук та Петрак підняли мистецтво карикатури в усій Україні на новий рівень. Переглянувши малярські тексти Якова Струхманчука, можемо зробити висновок, що йому все-таки в силу характеру ближчим був шарж (різновид карикатури), де сатиричні тенденції поступаються перед м'яким, доброзичливим гумором. Так, цікавими є два шаржі на Михайла Грушевського, виконані у

різний час. На першому зображено огрядного бородатого Грушевського, що тримає в правій руці закриту товсту і велику книгу, де на палітурці друкованими буквами написано «Історія України-Руси». Тут погляд автора впевнений і спрямований вперед. Дивлячись на перо за вухом та ліву руку, що вказує на книжку, виникає асоціація — історію написано, хто захоче, той зможе черпнути для себе багато нового. У другому, на думку Олега Сидора, більш ґрунтовному шаржі, автор «Історії України-Руси» представлений в образі Господа. Подібність до святого нагадує кулеподібне тіло, доброзичливе й мудре обличчя. Бачимо німб із викарбуваними датами «1885 — 1910» над чолом (художник його змалював світлим, високим, розумним). На цьому шаржі книга вже розгорнута, художник прагне показати М. Грушевського в динаміці, під час роботи, адже у нього в руці перо, яким світоч науки вивів фразу: «Спочатку було слово». Саме це зображення доповнює зміст попереднього, змушує глядача замислитися над словом як першопричиною усього сущого, інформацією про минуле. Ця фраза й розкриває глибинну сутність «Історії України-Руси».

Зауважимо, вченого Я. Струхманчук поважав і цінував, тому й шаржі передають позитивне ставлення художника до людини, зображеної на полотні. Серйозне, проте дуже добре, з м'якими рисами обличчя, довга борода, окуляри, перо і найважливіше — величезна, товстелезна книга «Історія України-Руси» свідчать про те, що митець сприймав Михайла Сергійовича як інтелектуала. Фоліант змальований так масштабно для того, щоби підкреслити значущість цього видання для української культури й акцентувати на вкладену в неї важку розумову працю науковця.

Інтерпретація дружніх шаржів Я. Струхманчука, що супроводжуються текстами Віллі Шворки є свідченням того, що словесному наслідуванню передували малярський прототип: ілюстрація переходить не зі слова в малюнок, а навпаки, із малюнка в слово, що вимагає кодування та перекодування цих двох абсолютно різних видів мистецтва усередині різних семіотичних систем і породжує низку труднощів. У нашому випадку унікальність малюнків-шаржів якраз у тому, що вони становлять органічну цілісність із поетичним текстом Віллі Шворки перед котрим постало непросте завдання: знайти відповідні засоби вираження для поезії, які би викликали у людини саме ті думки, до яких апелював художник. Візьмемо для прикладу шарж «ЗУП» — двоє чоловіків, сидячи на книжках, варять чийсь голови. Один із них (Д. Загул), відкривши кришку, випускає джина і помішує те, що в посудині, інший (В. Атаманюк) із величезної ложки куштує їжу. Без перекодування складно пояснити задум художника. Поезія «ЗУП. Літторганізація «ЗУ» письменників» відразу ж розставляє всі крапки над «і»:

*Щоб зміцнити підкарпатські соки
Ми ЗУ-юшку варимо три роки,
Рантом у Варшаві рейвах, крик:
«Slovo Polske» попекло язик!*

Автор до останнього рядка дає пояснення: «Slovo Polske» вмістило статтю, де вказує на літторганізацію «Західна Україна», як на небезпечну для державних підвалин Польщі. Малюнки настільки зливаються з текстом, що глянувши на них один раз, у свідомості реципієнта назавжди закарбовується образ, який відтворив художник. Вважаємо за доцільне нагадати, що у квітні 1925 року Яків Михайлович став членом цієї літературної організації.

Знання людської психології, дружба з портретованими, тонке розуміння вчинків близьких дало можливість Якову Струхманчуку розкрити їхню глибинну сутність, можливо, до кінця незрозумілу ні Кічурі, ні Атаманюку, ні Загулу, ні Рудику, ні будь-кому іншому. Ознайомлення із життєписами письменників та художників-гумористів (Степана Руданського, Остапа Вишні, Антона Чехова, Михайла Неваховича, Дмитра Орлова та ін.) спонукає до висновку: сміх — своєрідна терапія для митців, можливість зберегти власну ідентичність, а його колегам побачити себе очима «іншого».